

O'ZBEK TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH ORQALI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Matkasimova Mohigul Ergashaliyevna

Toshkent viloyati Ohangaron tumani 16-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot o'qituvchisi.

+998978752477 matkasimovamohigul@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23346759>

Annotatsiya. Mazkur tezisda o'zbek tili darslarida matn bilan ishlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Matnni o'qish, tahlil qilish, mazmunini qayta bayon etish, savol-javob va munozaralarni tashkil etish kabi metodlarning o'quvchilarda og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, matn bilan ishlashning asosiy bosqichlari, interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, lug'at boyligi va muloqot madaniyatini rivojlantirishga doir metodik yondashuvlar bayon etilgan. Matn asosida tashkil etilgan ta'limiy topshiriqlarning kommunikativ kompetensiyani takomillashtirishdagi o'rni asoslangan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, matn, kommunikativ kompetensiya, nutqiy faoliyat, interfaol metodlar, o'qib tushunish, og'zaki nutq, yozma nutq, mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati.

Аннотация. В тезисе рассматриваются педагогические возможности развития коммуникативной компетенции учащихся посредством работы с текстом на уроках узбекского языка. Раскрывается значение таких методов, как чтение и анализ текста, пересказ его содержания, организация вопросов и ответов, а также дискуссий, в формировании навыков устной и письменной речи учащихся. Кроме того, освещаются основные этапы работы с текстом, возможности применения интерактивных методов и методические подходы к развитию самостоятельного мышления, словарного запаса и культуры общения учащихся. Обосновывается роль учебных заданий на основе текста в совершенствовании коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: узбекский язык, текст, коммуникативная компетенция, речевая деятельность, интерактивные методы, понимание прочитанного, устная речь, письменная речь, самостоятельное мышление, культура общения.

Abstract. This thesis explores the pedagogical potential of developing students' communicative competence through text-based activities in Uzbek language lessons. It highlights the importance of methods such as reading and analyzing texts, retelling their content, organizing question-and-answer activities, and conducting discussions in developing students' oral and written communication skills. The thesis also describes the main stages of working with texts, the possibilities of using interactive teaching methods, and methodological approaches to enhancing students' independent thinking, vocabulary, and communication culture. The role of text-based learning tasks in improving communicative competence is substantiated.

Keywords: Uzbek language, text, communicative competence, speech activity, interactive methods, reading comprehension, oral communication, written communication, independent thinking, communication culture.

Kirish

Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchilarning faqat grammatik bilimlarni egallashi emas, balki o'z fikrini aniq, izchil va mantiqiy ifodalashi, turli muloqot vaziyatlarida to'g'ri so'z tanlay olishi ham muhim hisoblanadi. Shu jihatdan o'zbek tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir. Kommunikativ kompetensiya -shaxsning turli vaziyatlarda til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanishi, suhbatdoshini tinglashi, fikrini asoslab berishi va muloqot jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiyani shakllantirishda matn bilan ishlash alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki matn o'quvchiga til birliklarining amaliy qo'llanilishini ko'rsatadi, so'z boyligini kengaytiradi hamda mustaqil fikrlash va nutqiy faoliyatni rivojlantiradi.

Asosiy qism

O'zbek tili darslarida matn bilan ishlash o'quvchilarning tinglab tushunish, o'qish, gapirish va yozish ko'nikmalarini o'zaro bog'liq holda rivojlantirishga xizmat qiladi. Matn asosida tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning mazmunni anglash, asosiy va ikkinchi darajali ma'lumotlarni ajratish, muallif fikrini aniqlash hamda o'z munosabatini bildirish qobiliyatlarini takomillashtiradi.

Matn bilan ishlash jarayonini uch bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiq.

Birinchi bosqich - matn oldi faoliyati. Ushbu bosqichda o'quvchilarning mavzu yuzasidan dastlabki bilimlari faollashtiriladi. Matn sarlavhasi asosida taxminlar bildirish, tayanch so'zlarni izohlash va mavzuga doir savollar tuzish orqali o'quvchilarning darsga qiziqishi oshiriladi.

Ikkinchi bosqich - matn ustida ishlash. O'quvchilar matnni o'qiydilar, uning asosiy mazmunini aniqlaydilar, notanish so'zlarning ma'nosini izohlaydilar va muhim fikrlarni ajratadilar. Bu jarayonda "Besh savol", "Klaster", "Insert", "Matn xaritasi" kabi metodlardan foydalanish mumkin. Mazkur metodlar o'quvchilarning matn mazmunini chuqur anglashiga va ma'lumotlarni tizimlashtirishiga yordam beradi.

Uchinchi bosqich -matndan keyingi faoliyat. Bu bosqichda o'quvchilar matn mazmunini qayta hikoya qiladilar, munozarada qatnashadilar, muammoli vaziyatlarga yechim taklif etadilar yoki matn asosida ijodiy yozma ish bajaradilar. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning o'z fikrini mustaqil ifodalash, dalillar keltirish va muloqot madaniyatiga rioya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Masalan, "Kitobxonlik - ma'naviyat manbai" mavzusidagi matn bilan ishlashda o'quvchilarga quyidagi topshiriqlar berilishi mumkin:

1. Matnning asosiy g'oyasini aniqlang.
2. Matndan notanish so'zlarni topib, ularning ma'nosini izohlang.
3. Matn mazmuniga doir uchta savol tuzing.
4. "Kitob o'qish inson hayotida qanday ahamiyatga ega?" mavzusida fikringizni dalillar bilan asoslang.
5. Matn mazmuni asosida qisqa xulosa yozing.

Ushbu topshiriqlar orqali o'quvchilar matnni shunchaki o'qib chiqish bilan cheklanmay, undan kerakli ma'lumotni olish, uni tahlil qilish va o'z nutqiy faoliyatida qo'llashga o'rganadilar.

Matn bilan ishlashda juftlik va kichik guruhlarda ishlash, rolli suhbat, muammoli savollar, bahs-munozara hamda ijodiy yozuv metodlaridan foydalanish ham samarali hisoblanadi.

Bunda o'qituvchi tayyor ma'lumotni yetkazuvchi emas, balki o'quvchilarning mustaqil izlanishi, fikr almashishi va xulosaga kelishini tashkil etuvchi yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi. Kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishini baholashda o'quvchining matn mazmunini tushunishi, savollarga mazmunli javob berishi, fikrlarini izchil bayon qilishi, so'zlardan o'rinli foydalanishi va yozma nutqida mantiqiy bog'lanishni saqlashi kabi mezonlarga e'tibor qaratish lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tili darslarida matn bilan maqsadli va tizimli ishlash o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning muhim vositalaridan biridir.

Matnni o'qish, tahlil qilish, qayta bayon etish, munozara va ijodiy yozuv topshiriqlarini uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarning lug'at boyligi, mustaqil fikrlashi, og'zaki va yozma nutqi rivojlanadi. Shuning uchun dars jarayonida yosh xususiyatlariga mos, mazmunan qiziqarli va hayotiy vaziyatlar bilan bog'langan matnlardan foydalanish, o'quvchilarni faol muloqotga jalb etish hamda ularning individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarori. Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida.
3. G'ulomov A., Qodirov M. Ona tili o'qitish metodikasi. — Toshkent.
4. Mahmudov N. va boshqalar. Ona tili: umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darsliklar.
5. O'zbek tili fanidan amaldagi davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlari.